

Op Pad met Jap Smits op de Strabrechtse Heide

CV Jap Smits

- 1969-1973 bosbouwtechnische school Apeldoorn
- 1973-1975 leerlingstelsel voor bosbouw en cultuurtechniek, richting Natuur & Recreatie
- 1973-1975 teammedewerker cultuurtechniek. Cebeco Handelsraad, afdeling Sport en Recreatie
- 1976-1977 rekenaar landmeetkundige dienst, Artillerie Grave (tijdens militaire dienstplicht)
- 1977-1979 bosarbeider Gemeente Mierlo
- 1979-1985 vakarbeider natuurbeheer, Staatsbosbeheer, beheereenheid Heeze (Strabrechtse Heide e.o.)
- 1985-1987 surveillant rondleider/assistent boswachter Staatsbosbeheer, beheereenheid Heeze.
- 1987-1990 plaatsvervangend boswachter Staatsbosbeheer, beheereenheid Heeze.
- 1990-2005 boswachter Staatsbosbeheer, beheereenheid Heeze.
- 2005-heden boswachter ecologie Staatsbosbeheer, Brabant Zuid-Oost

Functie

- 2007-heden voorzitter Sectie Thijssen van de Nederlandse Entomologische Vereniging

Verzuring tast de ‘Nachtwacht’ aan

Jap Smits is boswachter ecologie op de Strabrechtse Heide voor Staatsbosbeheer. Deze heide behoort deels tot het droog zandlandschap, deels tot het nat zandlandschap. Maatregelen op het droge deel omvatten begrazen, maaien, branden, en tijdelijke akkers. Plaggen wordt in de droge heide niet meer toegepast. Jap is een wandelende encyclopedie als het gaat om het heidebeheer. Hij heeft er een boek over geschreven en meegewerkt aan een film over de Strabrechtse Heide. En een nieuw boek staat op stapel. Hij werkt intensief samen met OBN-onderzoekers.

Hoe zit het met de stikstofdepositie hier? “Noord-Brabant heeft een enorme stikstofbelasting. Die is wel iets gereduceerd sinds de jaren zeventig. Het PAS (Programma Aanpak Stikstof, red.) geeft ruimte aan ontwikkeling van de landbouw. Ter compensatie van alle ellende mogen wij met technische maatregelen een waardevol heidegebied in stand houden. De huidige depositie is nog vele malen te hoog. Er is maar een ding dat helpt en dat is het mes zetten in onze veestapel. Niet leuk om te vertellen. Persoonlijk denk ik dat we op de foute weg zijn met veeteelt ruimte geven voor ontwikkeling en ons geld geven voor compensatie. Het PAS is dus geen goed beleid, het is een gedrocht.”

In het kantoor van Staatsbosbeheer in Heeze hangt een grote luchtfoto van geplagde heide. Het lijkt wel landschapskunst. Wat zien wij op deze foto?

“Al sinds OBN (Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit, red.) is opgericht, in de jaren tachtig van de vorige eeuw, ben ik bezig met heidebeheer. Het hele plagcircus werd gefinancierd door (toenmalig) OBN. Er moest iets gebeuren met de vergrassing. In het kader van de herstelprojecten van OBN konden wij daarmee aan de slag. Vanaf de eerste dag wilde ik al een nuance aanbrengen. In een vergraste vegetatie zag ik heidegebonden plant- en diersoorten. Zou je het gras opruimen dan ruimde je ook die andere organismen op. Dat heeft geleid tot een andere manier van plaggen.

Foto Han Meeuwse

Wat je op deze luchtfoto ziet is de plagmethode, die hier is ontworpen. In het begin werden grote vierkante vlakken van meer dan een hectare geplagd. Dat vlak was daarna helemaal kaal. Vanaf 2000 hebben we de visgraatmethode toegepast. De visgraat bestaat uit een brede hoofdstrook en smalle zijstroken met geplagde hei. De oppervlakte van deze visgraat is ongeveer anderhalve hectare. De oppervlakte aan grenzen is echter vele malen groter dan bij een vierkant. Die grenzen zijn belangrijk voor het voorkomen van dieren en voor uitwisseling van organismen die het geplagde

gebied weer moeten gaan koloniseren. Voor de levendbarende hagedis zijn maaien en begrazen geen goede maatregelen. Met de visgraatmethode blijven ze in het terrein, ook na het plaggen. Hagedissen houden erg van die randen. In het midden vinden ze veel insecten, aan de rand kruipen ze in de dekking. Dat randeffect van de visgraatmethode hebben we later pas ontdekt. Je vindt het niet alleen in geplagde gebiedjes, maar overal waar randen ontstaan. Koeien- en schapenpadjes werken hetzelfde. Fietspaden ook.

De visgraatmethode is enthousiast ontvangen omdat de resultaten direct zichtbaar waren. De methode wordt nu breed toegepast, op de Veluwe, in Drenthe, zelfs in het buitenland.

Droge hei wordt hier niet meer geplagd, omdat je daarmee de humus weghaalt. Na het plaggen vestigen zich wel planten, maar die bevatten zo weinig sporenelementen dat ze slecht groeien. De bodem hier is het armste van het armste. Struikhei (Calluna) op geplagde hei staat daardoor te verpieteren. En ook de voedingswaarde van die Calluna is niet goed. Er zit alleen maar stikstof in. Daardoor komt de hele voedselketen die afhankelijk is van Calluna niet meer aan zijn trekken. Die soorten krijgen te weinig nutriënten. Het hele ecosysteem stort in elkaar.

Wel grazen, maaien en branden we. Op de hogere delen voegen we na plaggen kalk toe. En we gebruiken tijdelijke kleinschalige akkers.”

Waarom die akkers?

“Met tijdelijke kleinschalige akkers bootsten we na wat boeren hier in het verleden gedaan hebben. De akkers werden verlaten en alleen begraaasd met schapen die nutriënten terugbrachten. Zo ontstond een fantastisch soort vegetatie. Ik wil dit toepassen zolang we geen maatregelen hebben om grootschalige verzuring te beperken. Op deze plek stond 100 procent pijpenstrootje. We branden dat af. Daarmee verdwijnt stikstof. Dan zetten we er een raster omheen en kan de herder twee jaar lang er zijn schapen brengen. Die leveren een

dikke laag schapenkeutels met fosfaat. We halen vervolgens het raster weg en werken de mest onder. Daarna enkele jaren rogge. Wanneer die het niet meer doet vervolgen we met boekweit. Ten slotte mag de hei er zich weer vestigen.

We staan nu op een akkertje waar de hei weer is teruggekeerd. Een kruidenrijke hei vind je hier. De Calluna heeft hier een groeiaar van wel meer dan tien centimeter, veel groter dan de hei daarbuiten. Het kriekt hier ook van de veldkrekels. Kleinschalige tijdelijke akkers zijn een vast onderdeel van het heidebeheer. De akkertjes worden alleen aangelegd op verstoorde bodems waar geen haarpodzol voorkomt. Ze zijn maximaal een halve hectare. We willen altijd een of twee akkers op deze hei hebben liggen.

Dit was de plek waar ik als amateurentomoloog de soorten vond die in de hei thuis horen. Dat verbaasde me. Waarom heb ik hier al die heidesoorten en daar niet meer? Wat bleek? Hier vinden ze de nutriënten die ze nodig hebben. Daar niet meer. Uit onderzoek bleek dat vroeger op de Strabrechtse Heide veel meer akkers voorkwamen. Rond die akkers leefden typische heidesoorten. Maar zijn het wel typische heidesoorten? Ik denk dat het soorten zijn van het heidelandschap. Daar horen akkers bij. Maar je kunt niet overal akkers maken. Wat moet je doen om de kwaliteit van deze plek te bereiken? Steenmeel.”

Waarom Steenmeel?

“We zijn hier de afgelopen 60-70 jaar veel mineralen kwijtgeraakt, ruwweg geschat

40 ton per hectare. Eerst door zwavel en nu door ammoniak en stikstof. De zwaveldepositie is nu gereduceerd. Maar de schade ervan, de uitspoeling van sporenelementen, kunnen we niet meer repareren.

Als je de stikstofdepositie weet te stoppen dan nog zit je met een historisch probleem dat het systeem onderuit geschouwd is. Dat kun je met de bestaande maatregelen niet herstellen.

We hebben een aantal jaren magnesiumkalk gestrooid. Het probleem op droge heide is dat je daarmee een versnelde humificatie krijgt. In makkelijk uitspoelbare bodems raak je de nutriënten snel kwijt. Je hebt maar even een positief effect.

Steenmeel wordt hier sinds anderhalf jaar experimenteel toegepast. Het is *slow release* materiaal waarvan je vandaag nog

geen resultaten kunt zien. Over steenmeel ben ik optimistisch. We hebben veel contact met de onderzoekers die dit experiment begeleiden: Bodem-Bergsma (mineralogie), B-ware (mineralogie en mycorrhiza) en Stichting Bargerveen (fauna).”

Waarom is de Strabrechtse Heide belangrijk?

“Deze heide is net zo belangrijk als de heides op de Veluwe en de Sallandse Heuvelrug. Elke hei in Nederland heeft zijn eigen *fingerprint*. Deze ligt in de Grote Slenk. Bijzonder aan de Strabrechtse Heide is dat er behoorlijk wat uitgeprobeerd is. Dat geeft een prachtig mozaïek van gradiënten. Op het droge deel komen veel natte plekken voor en op de natte hei zijn weer veel droge plekken. De bodem is zeer mineraalarm. Variatie ontstaat door droog en nat en de diversiteit in beheer. Als je een luchtfoto bekijkt zie je dat de Strabrechtse Heide een groot mozaïek is van gradiënten door hoogten, hellingen, laagtes en vennetjes. Op elke gradiënt vind je een gradiënt in vegetatie. Ook de schapenpadjes zorgen voor variatie. Het is een ratjetoe en dat maakt dit gebied zo interessant. Het mooiste vind ik het stukje rond de akkercomplexen waar je het heidecultuurlandschap in optima forma ziet.”

De doelstellingen voor de Natura 2000-habitattypen hier luiden 'behoud van oppervlakte en kwaliteit'. Is er een herstelopgave?

“We weten wat we moeten beheren. Alle Natura 2000-doelstellingen zijn vertaald

in het beheerplan en daar acteren wij ook naar. Maar ik heb die doelen niet zomaar in mijn hoofd. De staat van instandhouding, dat zijn ambtenarenwoorden. In de praktijk heb ik er niet zoveel aan. Daar zitten vaak soorten bij die gerelateerd zijn aan goede kwaliteit hei. Dat is de Jac. P. Thijsseheide uit de jaren twintig van de vorige eeuw. Thijsse zocht de mooiste stukjes heide op. Die liggen nu onder maisakkers. Dat waren zwak gebufferde heiden en de boeren wilden juist daar boeren. Voor het natuurbeheer is alleen het armste van het armste overgebleven. Moeten we nu doelen gaan hanteren die gerelateerd zijn aan die hele goede heiden? Dat maakt het voor ons wel moeilijk.”

Ben je tevreden over de staat van de Strabrechtse Heide?

“Ja, maar dat is niet de staat van Natura 2000. Ik ben tevreden met wat ik heb, en dat probeer ik zoveel mogelijk te handhaven. En daarnaast probeer ik wat extra's te doen met mijn akkertjes. De stikstofdepositie is een groot probleem, maar de uitspoeling als gevolg van de verzuring door ammoniak is voor mij een nog veel groter probleem. Dat ondermijnt het hele systeem. De zwaveldepositie zijn we nu kwijt, maar de effecten van de zwavel zie ik nog elke dag. Ondanks al die problemen van stikstof, ammoniak en de erfenis van zwavel, vind ik de Strabrechtse Heide waardevol.”

Staatsbosbeheer wil beheerders verhalen laten vertellen. Wat doe jij?

“Ik heb de drang van een zendeling om een

verhaal te vertellen. Mijn verhaal draag ik uit in mijn heidebeheerboek, gemaakt samen met Jinze Noordijk. Daar zitten al mijn ervaringen als beheerder in. Staatsbosbeheer had me gevraagd om voor mijn pensioen mijn ervaringen op papier te zetten. Voor de Strabrechtse Heide heb ik heel recent een film uitgebracht die in de bioscoop is geweest. Ik ben nu bezig om een boek over het gebied te maken. Wij rijden in een cultuurlandschap van meer dan 5.000 jaar oud, waaraan de natuur zich keurig heeft aangepast. Het is door menshanden gemaakt. Dat kun je overal in onze heideterreinen terugvinden. Vroeger waren er door het boerengebruik oude en jonge hei. Bij de schaapskooi was de hei intensief begraasd en soms gemaaid omdat het maaisel nodig was voor in de schaapskooi. Verder weg van de kooi en van het dorp werd de hei minder intensief beheerd. Op luchtfoto's kan ik zo de schapendreven herkennen die door de herders eeuwenlang zijn gebruikt. Die gradiënt is zo belangrijk. Ik vind dat je veel geld mag stoppen in het behoud van dit gebied. Want dat doen ze met de Nachtwacht ook. Verzuring heeft deze Nachtwacht aangetast. Af en toe moet je dan een nieuwe vernislaag aanbrengen.”

JOS DEKKER & MARK VAN VEEN

Literatuur

Jap Smits en Jinze Noordijk, 2016. Heidebeheer. KNNV-uitgeverij

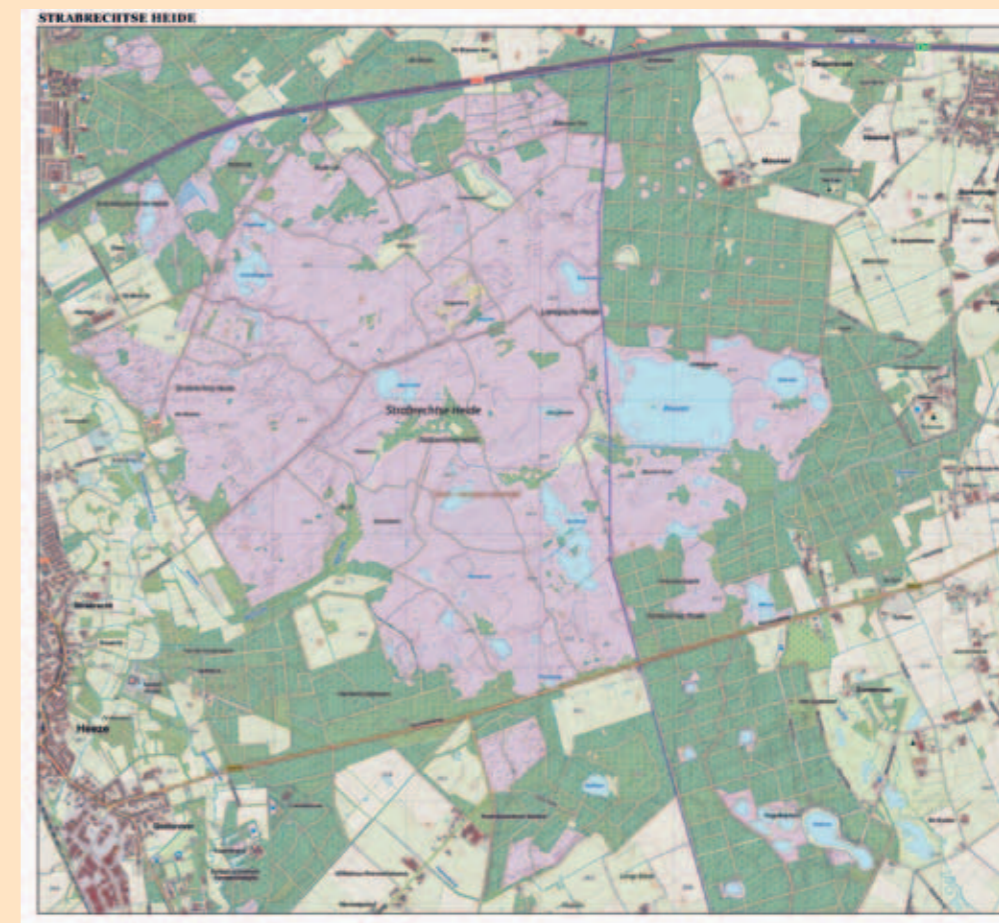
De Strabrechtse Heide en stuifzanden

De Strabrechtse Heide ligt ten zuidoosten van Eindhoven. Het natuurgebied is 1.800 hectare groot. Een deel is droog zandlandschap, een deel nat zandlandschap. Staatsbosbeheer beheert 1.200 hectare, Brabants Landschap en de gemeente Someren de rest. De heide behoort tot het Natura 2000-gebied 'Strabrechtse Heide en Beuven'. Habitattypen van het droge zandlandschap zijn zandverstuivingen, stuifzandheide en droge heide. De doelen voor deze habitattypen zijn behoud van oppervlakte en kwaliteit.

Jap Smits: “Het herstel van de stuifzanden is een succes. We moeten er wel wat voor doen. Door de stikstofdepositie groeit het stuifzand dicht. Een of twee keer per jaar moet de eg er doorheen. Door het eggen waait de humus eruit. Het zand gaat stuiven en belandt in de niet behandelde delen die daardoor gemineraliseerd worden.

Stuifzand is een element dat bij de droge zandgronden hoort. Dit zijn de woeste gronden van vroeger. Ze zijn ontstaan door klimaatverandering, overbegrazing en boerengebruik. Karresporen leidden ook tot verstuiving.

Stuifzanden zijn allesbehalve levenloos. Er leven hier bijzondere spinnen. De bijenwolf graaft zijn nest in fortin in oude bodemprofielen met oude heidegrond er nog onder.”

Bestand: Strabrechtseheide-natuur-OpenTopo